

אזרות פלא

מתורתו של רבינו אליעזר פאפו זי"ע, מח"ס "פלא יועץ"
לקט דרושים ומאמרי מוסר, שנלקטו מתוך ספריו

נ"ל י"ו 102

שבת תשובה תשפ"ד

יתברך

היוצר ויתעלה הרוצה בתשובה, שנתן לנו את הימים האלה, ומי חפץ ימי רצון, אשר יש בהם יתרון על כל ימות השנה, ביתרון האור מן החשיך, שבהם שערי תשובה פתוחים. כמו שדרשו זכרונם לברכה (ראש השנה יח.) על פסוק (ישעיהו נה ו) "דרשו ה' בהמצוא קראוהו בהיותו קרוב" - אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. ובפרט כהיום הזה, שאם בכל שבתות השנה יש בהם תוספת הארה והשראת שכונה, עד שמתוף כך אמרו (ירושלמי דמאי פ"ד א) בדמאי ובשבת שואלו [-לעם הארץ], ואוכל על פיו, מפני שאימת שבת עלינו. והנה ממי שצוה על השבת, כל שכן בשבת זו. ולכן נאח שמו אשר יקראו לו שבת תשובה.

וצריך לדעת מה תהיה משפט התשובה ומעשייה, כי לא באשר יעלה על לב שהתשובה היא אמירת סליחות וקצת תהלים, לא זו הדרך לעובר - ושב. אלא כמו שפרש הגביא ואמר (ישעיהו נה וז) "דרשו ה' בהמצוא, קראוהו בהיותו קרוב, ועזב רשע דרכו, ואיש און מחשבותיו, וישב אל ה' וירחמהו, ואל אלהינו כי ירבה לסלח", כי העקר הוא הרטה ועזיבת החטא.

וצריך להבין אמרו "קראוהו בהיותו קרוב" והדר "ועזב רשע דרכו", כי לכאורה הסדר היותר נכון הוא, תחלה יעזב רשע דרכו ואחר כך יתפלל, כדי שיהיו לרצון אמרי פיו. ונראה שגם על זה צריך שינקים תפלה שישפך נפשו לפני ה' שיעזרהו למען "יעזב רשע דרכו", שמחמת שזה הוא דרכו שהרגל בו נעשה לו בהתה, ומתוף כך ה"איש באון מחשבותיו", מחשבות זרות והרהורים רעים, ואינו יכול להדבק במחשבות טהורות אהבת ויראת ודבקות הבורא. ואימתי "ישב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו"? בזמן "כי ירבה לסלח", שהם הימים האלה ימי סליחה וכפרה, באופן שהעקר הוא "יעזב רשע דרכו", הרטה ועזיבת החטא, וזה בעצמו רמוז בשם אשר נקרא שבת תשובה.

כי הנה האדם צריך לתקן ולשוב בתשובה על אשר בטל מצות עשה שלא יבטל עוה, וגם על אשר עבר עברות שלא יעבר עוה. וזה רמוז בתבת שבת, כי שבת לשון בטול כמו "שבת משוש לבנו" (איכה ה טו), והינו שיעשה התשובה על מה שבטל מצות עשה. וגם שבת לשון שבייתה, שב ואל תעשה עברות, כי זה הוא עקר התשובה, וכן כתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער א יא) כי הבא לשוב בתשובה תחלה אינו צריך לסגף את עצמו, אלא יעזב רשע דרכו וירגיל עצמו בדרך טובה עד שהתהגל תהיה נעשה לו טבע שני ולא ישוב לבטלה עוה, ואחר כך יסגף עצמו לתקן את אשר עוה ולטהר את אשר פגם.

וזה נראה לפרש מנות הכתוב (ויקרא טז ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", והנה זהו על ידי התשובה "יכפר עליכם", והינו דוקא בהרטה ועזיבת החטא עד שיתיה טהר גמרא ולא ישוב לבטלה עוה, ואחר כך "לפני ה' תטהרו" בסגופים ותעניות לטהר בתימי פגמי עוונותיו. אבל דא עקא שאם תשאל לאיש איה הוא בעיניו, הוא יענה שהוא יהודי כשר, באופן שאין לו על מה לעשות תשובה, כי דרך איש ישר בעיניו, ומתוף כך מרעה אל רעה ויצא עד שחטאתיו מונעים הטוב ממנו ונעשה כמת בחייו.

וזה אצלי פשט הכתוב (משלי יד יב) "יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות", שאם ראינו איש אשר דרכו ישר בעיניו ואינו נוהג אל לבו לתקן מעשיו, ואחריתה של דעה זאת היא דרכי מות, שרשעים אפלו בחייהם קרויים מתים (ברכות יח) מפני שאינו מרגיש במשקלות, ואינו יכול להתדבק ביראת ה' ואהבתו ותורתו.

חטאיו, נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'". דהנהנה, במה יתאונן אדם חי שעושה חפוש ונראה אשר בזה ימצא כי גבר על החטאיו, ולא באשר נראה לו שוד וישר פעלו, הנה כי כן הטוב טוב נחפשה דרכינו ונחקרה אשר זה יביאנו ונשובה אל ה', ואל ילך במועצות היצר הרע אשר מפתה לאדם להתזיק עצמו לצדיק ושלם יפושש במעשיו.

וזה נראה מנות הכתוב (תהלים לו ב-ד) "נאום פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו כי החליק אליו בעיניו למצא עונו לשנא, דברי פיו און ומרמה חדל להשכיל להיטיב". "נאום פשע" הוא היצר הרע מפתה לרשע "בקרב לבו אין פחד אלהים לנגד עיניו", מאחר כי דרכו ישר בעיניו אין לו על מה לירא ולהפחד ממדת הדין, וען "כי החליק אליו" בהחלקות לשונו, "למצא עונו לשנא" שיהיה שונא לעשות חפוש מחפשו, אשר על ידי זה יבוא "למצא עונו". אבל "דברי פיו און ומרמה" כי זה הוא עצה עמקה אשר כל ימיו כסיל בחשף הזלזל, מפני כי "חדל להשכיל" על דרכיו אשר על ידי זה יבוא "להיטיב" מעשיו, ואף כי קשה על תורה ועל מצות "אדם לעמל יולד" (איוב ה ז), כי גרים אנהנו עלי ארץ וכאורח נוטה ללון לפי דרכו אשר לא יבקש על מי מנוחות ותענוגות בני אדם עד שיגיע למחוז חפצו "שם ינוחו יגיעי כח" (שם ג יז), בן אנהנו בעולם הזה, ומי שהולך אחר תאוות ותענוגי עולם הזה מתוך הוא שיחטא.

ובזה נראה באופן אחר, "מה יתאונן אדם חיי" מי שרוצה להיות בישוב השקט ושלום, איש בזה ודאי שגברו פשעיו, אבל "נחפשה דרכינו ונחקרה" ביצד צריך להתנהג בשאנו עוברי דרכים אשר אין אנהנו חוששים על הישוב, וכמה צריך לטרה אם אנהנו עושים בן טוב לנו לעולם הבא, כי "ונשובה עד ה'".

ועקר פתוי היצר הרע הוא כי יעבר לו ויבסם לו תאות תענוגי עולם הזה כמו שאמר הכתוב (בראשית ו ג) "כי תאנה הוא לעינים ונחמד העץ", ופתח פתוח מצא לפתות לאדם כי הקדוש ברוך הוא מדתו הטובה להיטיב, ו"נחמיו על כל מעשיו" כתיב (תהלים קמה ט), ולא ניהא למריהו שמיו האדם יצטער ולא ייעף ולא ייגע על התורה והמצוות. ושקר ענה, כי הרי מצינו ההפך מזה בכתוב (איוב ה ז) "אדם לעמל יולד", ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין גט) לעמל תורה ומצוות, וילמד חפוש מחפוש לעשות רצון קונו. וכדי לעשות חפוש לדעת איה דרך ישר ואיה דרך דבר המאיר את העיניים, היא תורה אור, ובלעדה לא ירים איש את ידו לדעת את חקי האלקים ואת תורותיו.

ואם בכל עת זמן צריכים אנהנו להיות על המשמר והיו עינינו ולבנו לעשות רצון קונו, כל שכן וקל וחומר במינים האלה ובזמן הזה אשר הם ימי חפץ ימי רצון ונקראים בפי הכל ימי תשובה, ובפרט הן כהיום הזה אשר נקרא שבת תשובה. ואם בכל שבתות השנה אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי שבת פט"ו ה"ג) לא נתנו שבתות אלא לעסק בתורה, כל שכן כהיום הזה אשר קודש היום לה', ולא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל בלו יצא, כי ממנו תוצאות חיים לכל השנה בנדרים וסגנים אשר יעשה לו האדם.

ואפשר זה בא הרמז במה שקנה שם ונקרא שבת תשובה, שבת נוסטריקון: תבין ב'שכיל ש'צה - תשובה. והנה הטעם למה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (שם) לא נתנו שבתות וימים טובים אלא לעסק בתורה, העקר הוא יען כי בשבת ימי המעשה האדם טרוד בעסקיו להביא טרף לביתו ואין לו פנאי לעסק בתורה ויש לו מקום פטוה, אמנם בשבתות וימים טובים שאדם פנוי ממלאכתו, הוא זמן לעסק בתורה, כי בעסקו בתורה לעתות הפנאי, משם הוצאה יוצאה כי נפשו תשקק בתורה ונטל שכר אף על הזמן שהוא טרוד ואין לו פנאי, כמו שפרשו המפרשים (החיד"א) בשמחת הרגל למוד א' לחג השבועות) על פסוק (תהלים עה ג) "כי אקח מועד אני מישרים אשפט". ואפשר זה רמז בתבת שבת, נוסטריקון: ת'למד ב'שכיל ש'שה, ומקבל עליהם שכה.

והנה

עקר למוד התורה אשר יועיל לאדם כנגד היצר הרע הוא הלמוד אשר מלמד לאדם דעת לעשות חפוש מחפוש לתקן דרכיו ולישר מעשיו, הם שני סוגי למוד: הסוג הראשון הוא למוד הדינים לדעת את הדרך ולקבץ בה ואת המעשה אשר יעשה, כי בלתי ידיעת הדינים – "הקסיל בחשף הולך" (קוהלת ב יד), וחשב אדם לעשות מצוה ועברה היא בידו, כגון מי שהוא צריך לנקביו וחושש שמא יעבר זמן תפלה, או כדי להתפלל בצבור מעמיד עצמו ומתפלל וכל המתפלל כשהוא צריך לנקביו תועבה (ברכות כג), מי גרם לו זה? חסרון ידיעתו בדינים, וכן שמור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה (ערובין סד).

ועל פי האמור נראה לפרש מאמר רבותינו זכרונם לברכה (שבת קיח:) כל השומר שבת כהלכתו אפלו עבד עבודה זרה פאגוש מוחליו לו. ויש לדקדק וכי התרה הרצועה למי ששומר שבת ועוד למה נקט פאגוש. והקשו המפרשים, מאי אמרו אפלו? והלא חטא אגוש לא היה כל כך חמור, וען שטעו בדמיונם, כי במקום שמצינו גדלות אינו לפי כבודו להשיג בתחנתים וצריך אמצעי. ולפי דרכנו הנה נכון, כי הנה שני מיני עוברי עברה וש: האחד, שדרכו ישר בעיניו. והסוג השני, שידוע רבונו ויצרו תוקפו ומעבירו על דעת קונו. ואם נשקל בפלס, היותר גרוע הוא מי שדרכו ישר בעיניו, כי מי שיצרו תוקפו יש תקנה שיתן אל לבו ויחזר מדרכו הרעה, אמנם מי שדרכו ישר בעיניו אין לו תקנה כי אם בזאת התורה המאירת עינינו, ויכיר האסורין ויחמר שבהם. וכבר מלתנו אמורה כי לא נתנו שבתות ימים טובים לישראל אלא לעסק בתורה, וגם אמרנו שעקר עסק התורה הוא לדעת את חקי האלקים והם הדינים, ורבותינו זכרונם לברכה דרשו (תורת כהנים פ' אמור) על פסוק (דברים ד ו) "ושמרתם – זו משנה". וזה אמרו: כל השומר שבת – שלומד בשבת, כהלכתו – שהם הדינים, אפלו אם עבד עבודה זרה פאגוש שהוא הסוג היותר גרוע, שדרכו ישר בעיניו – מוחליו לו, כי יפקח את עיניו ויבחין בין טוב לרע וישוב מדרכו הרעה, ועל ידי זה מוחליו לו.

והסוג השני של הלמוד שמחזיר את האדם למוטב הוא למוד ספרי מוסר בכל יום, והוא בעצם הלמוד שהוא תכלין ליצר הרע (ברכי יוסף או"ח א ט), ואם אכן הוא – נמות, ואם ברזל הוא – מתפוצץ, וחסרון הלמוד שגורם לחסרון ידיעה, אין טענה זו פוטרתו ליום הדין, כי יאמר ה', עליה אני דן, כי לא די החטא בעצמו אשר חטא, אלא שגם הם ראויים לענש על עזבם את תורתך. ואפשר זה פנת מאמר רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי מכות פ"ב ה"ו) שאילו לחקמה, חוטא מה ענשו? אמרה להם "חטאים תרדף רעה" (משלי י א), כי השאלה לחקמה הוא על מי שחסר ממנו החקמה, חוטא מה ענשו, מאחר שדרכו ישר בעיניו ואומר מתה, ואם פן אנוס הוא, ולמה יענשו? אמרה להם אדרבא "חטאים" – תרתו במשמע, "תרדף רעה", הם ראויים לענש גדול בהצטרף גם עון בטול תורה.

וזה נראה לפרש פנת הכתוב (איכה ג מב) "נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת", ויש לדקדק בממה נפשך, שאם חזרו בתשובה ולא סלח – זה שקר מפרסם, כי הקדוש ברוך הוא לא יחפץ במות המת כי אם בשובו מדרכיו, וימיו פשוטה לקבל שבים. ואם בלתי חזרה בתשובה – זה ודאי טעמו ונמוקו עמו כי כל האומר הקדוש ברוך הוא ונתן ונתרו בני מעויו (בבא קמא נ), וגם תבת "נחנו" למה חסרה אלקי? ועל פי האמור הנה נכון, "נחנו" חסר אלה בינה, שהוא מפני חסרון הלמוד הגורם לחסרון ידיעה, זה גרם "פשענו ומרינו", והיה סלקא דעתין שטענה זאת יועיל להפטר – "אתה לא סלחת", שאין טענה זו פוטרת מיום הדין.

ואפשר זו פנת מאמר רבותינו זכרונם לברכה (בראשית רבה פ' צ"ג י) אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה. רצונו לומר, אוי לנו מיום שישאלו לנו על שלא למדנו הדין, אוי לנו שישאלו לנו על שלא למדנו תוכחה, הם ספרי מוסר, כי זה היה בעברנו. אבל הלמוד דינים ומוסר – וחי' בה'ם, נוטריקון: וחי' טאים יעזב בלמוד הלכות מוסר.

והכי נמי יאמר נא רמז מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות לב:) שערי דמעה לא ננעלו, דמעה נוטריקון: ד"נים מוסר ע"זיבת ה'חטא. ויען שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (סוכה נב), שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, כן צריך למוד המוסר שהוא תכלין ליצר הרע שישקד בלמוד ספרי מוסר, "החזק במוסר אל תרף" (משלי ד יג).

וזה אפשר לרמז בכתוב (ירמיה א יא-יב) "ויהי דבר ה' אלי לאמר מה אתה רואה וימיהו ואומר מקל שקד אני רואה, ויאמר ה' אלי היטבת לראות כי שוקד אני על דברי לעשותו". רצונו לומר, "מה אתה רואה וימיהו" – אותיות ירם הוי, כדי שיסתלק ממך ההוי שהוא היצר הרע המביא לללה לעולם, מה תקנה לזה אתה רואה? "ויאמר מקל" שהוא שבט מוסר, אבל צריך "שקד" שישקד בספרי מוסר, זה אני רואה תקנה. "ויאמר ה' היטבת לראות" נאמת זה תקנה טובה, "כי שוקד" מי ששוקד בלמוד ספרי מוסר – "אני על דברי לעשותו", כמו שהקב"ה חתים הבא לטהר מסיעין אותו (וימא לח).

ועל פי האמור נראה לפרש מאמר רבותינו זכרונם לברכה (ברכות ה.) לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, אם נצחו – מוטב, ואם לאו – יעסק בתורה. אם נצחו – מוטב, ואם לאו – יקרא קריאת שמע. אם נצחו – מוטב, ואם לאו – יזכר לו יום המיתה.

ונקדים עוד על מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות סב:) הפא להרגא השבם להרגו, שהוא היצר הרע, ובעדנא דיצר הרע לית דמכר ליצר הטוב (דברים לב:), וכבן בתחבולות מעשה לה מלתמה קדמה לרשיעא (בראשית רבה עה א), ולרשם אצלו כל דבר אשר הוא עולו לחטא בהנה או עברות שאדם דש בעקביו, וכל דבר שצריך לקיים אותו הכל יהיה אתו בקנה מפרש לקרות בו מדי יום ביום.

ועוד גדר גדול להיות מושל ביצרו הוא מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות פ"ב מ"א) והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עברה כנגד הפסדה, ואם אתה עושה כן – תבנה בעולם הזה ותבונן לעולם הבא. וזה רמז, אם נצחו – מוטב, ואם לאו – שמרעה אל רעה יוצא, כי דרכו ישר בעיניו, התקנה לזה יעסק בתורה, אם נצחו – מוטב, ואם לאו – שבעדנא דיצר הרע לית דמכר ליצר הטוב, התקנה לזה יקרא קריאת שמע ערב ובקר לקבל עליו על מלכות שמים ועל מצוה, אם נצחו – מוטב, ואם לאו – יזכר לו יום המיתה אשר בו ביום יצא אדם לעולם הגמול שר טוב לצדיקים וענש רע וזמר לרשעים, וכאשר יבוא השבון יאחז צדיק דרכו וידר רשעים תאבד.

ויזה נראה לפרש הכתוב (תהלים נ כג) "זובח תודה וכבדני ושם דרך ארצנו בישע אלהים", ודרשו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין מג:) "זובח תודה" – זובח יצרו ומתודה עליו, כאלו כפרו להקדוש ברוך הוא בשני עולמות. וזה ישיג האדם על ידי "ושם דרך", שיעשה שומא וחשבון הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה, ועל ידי זה ודאי "ארצנו בישע אלקים".

בית תפילה

ספרו של רבינו אליעזר פאפו זיע"א עם הוספות מכתב יד המחבר בהוצאה מפוארת עם ציונים מקורות והוספות רבות.

להשיג בחנויות הספרים ובפלאפון 052-7674242

ספר ההכנה לחודש אלול וימים נוראים ניתן להשיג במכון "אורות פלא" ירושלים

בטל: 02-6413780

לקבלת העלון בדוא"ל נא לשלוח לכתובת: orotpele@gmail.com

רחוב מינצברג 5 ירושלים טל. 02-6413780 פקס. 077-4040720 | orotpele@gmail.com